

УДК [336.71:336.279] (669)

Бабалола Адеємі (Нігерія)

## Банкрутство банків у Нігерії: чи є вони наслідками недостатності капіталу, відсутності прозорості та прострочених кредитів?

Незважаючи на закон про банки та банківську діяльність від 1952 року, банківський сектор Нігерії засвідчив певну кількість банкрутств. У період з 1994 по 2003 рік також спостерігалася хвиля систематичних арештів майна, що завершувались банкрутством банку. Реформи банківського сектору 2004 року сприяли зачиненню ще 14 банків. Банкрутство банків у країні стало серйозним питанням не тільки для всієї нації загалом, але для практиків та науковців. Мета статті – визначити основні фактори виникнення банкрутства банків у Нігерії, визначити їх ступінь відповідальності за банкрутство, а також інші фактори, які впливають на банкрутство. Відповідно, у даному дослідженні визначено достатність капіталу, відсутність прозорості та велику кількість прострочених кредитів як основні причини банкрутства банків у Нігерії. Крім цих факторів, автори не брали до уваги інші фактори, що можуть спричинити банкрутство банку, до яких входять: форма власності, слабка/неефективна система внутрішнього контролю, погане управління. Для опису використаних даних використовували прості відсотки. Автори зробили висновок, що ці три фактори є головними причинами постійних банкрутств банків. Автори дослідження пропонують надавати повну звітність про фінансові операції та відокремлювати у всіх банках посаду головуючого від управляючого директора.

**Ключові слова:** прозорість достатності капіталу, прострочені кредити, центральний банк, банкрутство банку, внутрішній контроль, звітність, управління.

### Вступ

У Нігерії, сучасна банківська справа розпочалася у 1892 році коли Південна Америка створила Корпорацію Африканських банків (African Banking Corporation, скорочено ABC), що зараз має назву First Bank of Nigeria PLC з головним офісом у Лагосі. Ера вільної банківської справи закінчилася тоді, коли у 1952 році був прийнятий закон про банки та банківську справу. Незважаючи на проголошення цього закону, у період з 1952 по 1958 рік у Нігерії відбулися серії банкрутств банків. Узоага (1981) дослідив, що лише 4 із 25 місцевих банків, створених упродовж цього періоду, вистояли, в той час як 21 банк збанкрутував. Банкрутство банків до створення Центрального банку Нігерії (CBN) пов'язували з відсутністю регулювання та контролю, а після створення CBN їх пов'язували з факторами, визначеними надалі у нашому дослідженні. З проголошення Акту Центрального банку у 1958 році, банківський бізнес потрапив під контроль та регулювання CBN. На симптоми краху фінансової системи Нігерії вперше офіційно звернула увагу команда Світового банку, яка дослідила фінансовий сектор до створення NDIC (Корпорації страхування депозитів Нігерії), наказ №22 від 1988 року, що набрав чинності у лютому 1989 року. На думку Нділор (2000) перенесення рахунків підприємств за участю державного капіталу та органів виконавчої влади до CBN, інвестиційна невідповідність, нереалізований прибу-

ток, використання іноземних філіалів для залучення депозитів, що не вимагають створення резервів у центральному банку та інша діяльність направлена на пошук оренди є справжніми сигналами нечесної діяльності у банківському секторі. У період з 1994 по 2003 рік відбулася інша серія банкрутств банків, що закінчилася тим, що Центральний банк Нігерії забрав ліцензії у багатьох банків та ліквідував NDIC. Реформи банківського сектору 2004 року спричинили закриття 214 додаткових банків. Банкрутство банків у країні стало серйозним питанням не тільки для всієї нації загалом, але для практиків та науковців.

Нещодавно, декілька фінансових закладів у Нігерії потерпіли крах, що свідчить про хитке положення фінансового сектору. У період з 1989 по 1996 рік, фінансові умови багатьох банків та небанківських фірм значно погіршилися, що змусило владу зробити вирішальні кроки щоб відновити віру суспільства у фінансову систему. Упродовж даного періоду кількість банків, класифікованих як низькорентабельні збільшилася з 8 до 52 банків. З того часу відбулося ще декілька фінансових криз внаслідок політичної нестабільності, що викликало анулювання президентських виборів 1993 року. CBN анулював ліцензії 5 банків (4 у 1994 році та 1 у 1995 році). Також CBN перейняв на себе управління 17 нерентабельними банками у 1995 році та 1 додатково у 1996 році. Використовуючи свою владу за Актом про банки та інші фінансові установи, прийнятим у 1991 році, CBN проголосив про анулювання ліцензій 26 банків, що було продиктоване їх важкими фінансовими умовами. Ця жахлива ситуація продовжувалася

до липня 2004 року, доки член правління банку не запропонував провести у банках політику зміни капіталу до 25 млрд. найр.

За коротким оглядом цієї динаміки можна припустити, що банківський сектор Нігерії працював у нездоровій та небезпечній манері, демонструючи хрупкість системи та подальший підрив довіри суспільства. Віра в те, що радикальні реформи 2004-2005 років поклали початок новій ері банківської справи у Нігерії, особливо в області капіталу банку/акціонерного капіталу, виявилось примарною. Жахлива ситуація пов'язана з великою сумою прострочених кредитів, що відобразилось в ерозії капіталу 9 із 24 банків країни, передбачала велику небезпеку для системи та потребувала вирішального підходу прийнятого правлінням CBN.

### 1. Формулювання проблеми

Крах фінансової системи описували як ситуацію, за якої значна кількість фінансових закладів мали зобов'язання підвищити ринкові ціни на активи, що мало привести до масового вилучення депозитів з банку та інших змін портфелю, а також до кінцевого краху фінансової системи. Тяжкий стан фінансової системи визначають тоді, коли суттєва частина фінансових закладів не в змозі виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, власниками та економікою, в результаті слабкості своїх фінансових, операційних та управлінських можливостей, що показує їх неліквідними або неплатоспроможними (CBN, 1997). У Нігерії сучасна банківська справа з'явилась у 1892 році, коли Південні Африка створила створила Корпорацію Африканських банків (African Banking Corporation, скорочено ABC), що зараз має назву First Bank of Nigeria PLC з головним офісом у Лагосі. Ера вільної банківської справи закінчилась тоді, коли у 1952 році був прийнятий закон про банки та банківську справу. У період з 1952 по 1958 рік відбулася серія банкрутств, інша серія банкрутств відбулась у період з 1994 по 2003 рік. Політика зміни структури капіталу 2004-2005 років закінчилась тим, що 14 з 89 депозитних банків зникли з банківської арени, в результаті неспроможності підтримати вимоги до мінімальної достатності капіталу.

Незважаючи на те що виділяють багато факторів, пов'язаних з банкрутством банків у Нігерії, дослідники ще не визначили основних факторів банкрутства. Огундіна (1999) стверджує, що фактор, який відповідає за банкрутство банку – це форма власності. Огубунка (2003) визначає слабку/нефективну систему внутрішнього контролю, погане управління як причини банкрутства банку. Дане дослідження – це спроба звузити ряд

причин банкрутства банків у Нігерії до головних, а саме – недостатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити та загострити увагу на кожному факторі. Автор також спробував визначити чи інші фактори можуть відповідати за банкрутство банків у Нігерії.

**1.1. Питання дослідження.** У статті визначено декілька питань досліджень, які є метою даного дослідження:

1. Чи можуть достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити визначатися як головні фактори, що спричиняють банкрутство банків у Нігерії?
2. Наскільки вони впливають на банкрутство банків у Нігерії?
3. Чи є ще інші фактори, що викликають банкрутство банків?

**1.2. Гіпотези дослідження.** Щоб відповісти на поставлені питання та досягти цілей дослідження, у роботі представлено наступні гіпотези.

#### Гіпотеза 1

*H<sub>0</sub>: Достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити не є головними факторами, що спричиняють банкрутство банків у Нігерії.*

*H<sub>1</sub>: Достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити є головними факторами, що спричиняють банкрутство банків Нігерії.*

#### Гіпотеза 2

*H<sub>0</sub>: Інші фактори не можуть спричинити банкрутство банків у Нігерії.*

*H<sub>1</sub>: Інші фактори можуть спричинити банкрутство банків у Нігерії.*

### 2. Концептуальна основа та огляд літератури

Згідно з Щорічним звітом Центрального банку Нігерії (1995), тяжкий фінансовий стан визначається як стан фінансових закладів, у якому вони:

- ◆ не мають змоги відповідати вимогам зміни структури капіталу;
- ◆ мають слабку депозитну базу; та
- ◆ мають неправильно управляються.

Тож, тяжке становище визначається операційними, управлінськими та фінансовими труднощами. Термін “нерентабельні банки” почав вживатися у банківській сфері Нігерії у період з 1990 по 1995 рік. Для суспільства цей термін означає некерований, нерентабельний, неплатоспроможний банк. У просторіччі, банкрутство означає “бути у небезпеці або скруті та потребувати допомоги”.

Умох (1999) стверджує, що “банк руйнується коли він є технічно неплатоспроможним, маючи на увазі, що зобов’язання банку перевищують активи”. CBN/NDIC (1995: 4) описує важке фінансове становище як “те, що посилює фінансову операційну та управлінську слабкість, що представляє важкість для фінансових закладів виконувати зобов’язання перед клієнтами, власниками та економікою у порядку та за строком”. Без необхідності визначення природи проблем, банк вважається нерентабельним якщо він є неліквідним та/або неплатоспроможним за умови якщо він має здатність звільнитися від своїх зобов’язання коли його діяльність погіршується. Більш точно, неліквідність – це неспроможність виконати платіжні зобов’язання перед клієнтом у порядку та за строками, а неплатоспроможність – це ситуація, за якої величина зобов’язань перевищує величину активів, негативна чиста вартість.

CBN/NDIC (1995: 5) описує крах банківської системи “як ситуацію, за якою значна частка фінансових закладів має зобов’язання, що перевищують ринкову вартість активів, що може привести до масового вилучення депозитів, змін портфелю та можливий крах фінансових закладів”.

Крім того, залежно від того, чи довіра суспільства у системі була підірвана чи ні, крах фінансової системи розділяють на два види – загальний або систематичний. Якщо на довіру суспільства не вплинув крах, хоча він поширився серед фінансових установ, він визначається як загальний, в іншому випадку – систематичний. CBN (2002) запровадив визначення систематичного банкрутства банку як “ті ситуації, де платоспроможність та/або ліквідність багатьох або більшості банків страждала від шоків, що потрясли довіру суспільства”. На думку Огубунку (2003), банкрутство банку стало широковживаним виразом у Нігерії.

Багато людей помилково плутають важке фінансове становище банку та банкрутство, що мають технічні відмінності. Важке становище банку – це так би мовити, попередник банкрутства. В той час, як банк, що знаходиться у важкому фінансовому становищі має шанси відновити свою роботу, збанкрутілий банк втрачає будь-який шанс на продовження існування. Його останній пункт призначення – це Корпорація страхування депозитів Нігерії, де його чекає ліквідація. Імала (2004) зазначає, що кризи фінансового сектору останнім часом виникають у багатьох країнах, як у розвинених, так і у країнах з перехідною економікою. Їх результатом стають значні макроекономічні та фіскальні витрати. Банкрутства банку мають більші негативні впливи на економіку ніж банкрутство інших типів бізнесу. Вони визначаються шкідливішими за інші через страх,

що вони можуть поширитися, неначе доміно, по всій банківській системі, підриваючи роботу платоспроможних та неплатоспроможних банків. Банкрутство банку було і буде хвилюючим питанням державної політики у всіх країнах, що пояснює той факт, що банківська справа регулюється суворіше за інші сфери діяльності.

У статті визначення що існує три головні фактори, що відповідають за важке становище банків, що у свою чергу закінчується банкрутством. Кожен фактор розглянуто у наступних розділах.

**2.1. Недостатність капіталу.** CBN (1995) стверджує, що очікується, що банки підтримають достатність капіталу для виконання своїх фінансових зобов’язань, управляти рентабельністю та сприяти покращенню здорової фінансової системи. З цих причин CBN назначає дотримання вимог до достатності капіталу. Мінімальний коефіцієнт достатності капіталу збільшився з 6% у 1992 році до 8% у 1996 році. Передбачено, що щонайменше 50% капіталу банку складатимуть сплачений капітал та резерви, а кожний банк утвердить коефіцієнт не менше ніж один до десяти (1:10) між скорегованим банківським капіталом та загальними кредитами.

Якщо капітал банку стає нижчим за визначений коефіцієнт, це свідчить про те, що банк наближається до краху. Дослідження банків показали, що велика кількість банків Нігерії мала недостатній оборотний капітал. Таку ситуацію пов’язують з низьким рівнем початкового капіталу, впливу інфляції, результати несприятливої діяльності у зв’язку з їх неспроможністю відновити прострочені кредити та великі портфелі прострочених кредитів деяких банків. Ці фактори у сукупності порушують капітальну базу багатьох банків. Із впровадженням пруденційних норм, від банків вимагали відокремити відсотки, та зробити асигнування на джерела прострочених кредитів, значна частка яких залежала від витрат. Неспроможність дотримуватися вимог більшого показника мінімального капіталу стало критерієм розподілу банків на “здорові” та “нездорові”.

Описуючи недостатність капіталу, Огундіна (1999) стверджує, що капітал у будь-якій діяльності, будь-то банк або компанія, слугує засобом поглинання втрат. Він є резервом для витримки надмірних витрат непокритих поточним прибутком. Нажаль, більшість банків мають недостатній оборотний капітал. Це можна пов’язати з тим, що банки були створені з малим капіталом. Проблема недостатності капіталу надалі погіршилася через велику кількість непокритих кредитів, що зруйнували капітальну базу деяких банків. Статистика капіталізації банків показує, що на кінець 1992

року, 120 діючих банків країни потребували додаткового капіталу у розмірі 5.6 млрд. найр для додержання статутного мінімального капіталу, визначеного органами банківського регулювання для 1992 року.

Огубунка (2003) стверджує, що якщо банк має недостатній оборотний капітал, він зобов'язаний зупинити проведення операцій до виснаження капіталу. Якщо він не збільшить капітал, то може статися крах. На велику кількість банків, що опинилися у важкому фінансовому становищі сплинула недостатність капіталу. Відповідно, вони могли б не підтверджувати свої дії, поперше, як результат надлишкового об'єму торгівлі та, по-друге, за їх неспроможності поглинати витрати, що виникають з операційних витрат. Функція капіталу банку – слугувати засобом, за допомогою якого можна виправдати витрати.

Потреба у достатності капіталу значно впливає на прийняття рішень органами регулювання про підвищення мінімального акціонерного капіталу з роками. Оскільки у 2002 році мінімальний сплачений акціонерний капітал становив 2 млрд. для нових банків для того, щоб їм видали ліцензію, існуючі універсальні банки мали кінцевий строк до 31 грудня 2002 року, щоб збільшити свій сплачений акціонерний капітал до 1 млрд. Проблема недостатності капіталу пізніше була визначена великою кількістю прострочених кредитів, що зруйнувало капітальну базу деяких банків. Було досліджено, що багато з закритих банків у Нігерії почали свою роботу з фіктивного капіталу шляхом використання комерційного паперу. Таке боргове зобов'язання було сплачене зразу після початку депозитної діяльності. Багато з так званих власників банку нічого не робили, крім того, що володіли банком, та використовували засоби направлені на накопичення багатства та ліквідували банк на кінець дня.

Імала (2004) стверджує, що банки дотримуються вимог достатності капіталу, щоб знизити операційні шоки та неочікувані витрати, підтримати рівень діяльності, управляти прибутками, а отже, сприяти оздоровленню фінансової системи. Саме тому CBN періодично визначає вимоги до достатності капіталу у вигляді коефіцієнту співвідношення капіталу та зважених на ризик активів. Вимоги до мінімального коефіцієнту достатності капіталу залишився на рівні 8%, але очікували, що з січня 2004 року він підвищиться до 10%. Неспроможність дотримуватися вимог до мінімального капіталу була одним з критеріїв розподілу банків на нездорові банки.

**2.2. Розкриття інформації та прозорість.** Санусі (2002) наполягає, що розкриття інформації та прозорість є головними принципами основи управ-

ління компанією, оскільки таким чином акціонери отримують інформацію, на основі якої вирішують чи враховуються їх інтереси. Дослідник визначає розкриття інформації та прозорість як важливий додаток до процесу банківського нагляду, оскільки вони забезпечують ринкову дисципліну у банківському секторі. Щоб досягти повної прозорості, інформація повинна бути доступною, своєчасною, відповідною та якісною. На думку Анамеє (2007), прозорість та розкриття інформації є головними атрибутами гарного управління компанією. Санусі (2003) стверджує, що відсутність прозорості негативно впливає на етику гарного управління.

Анья (2003) визначив, що відсутність прозорості ускладнює фінансову та економічну діяльність та сприяє економічним/фінансовим злочинам у фінансовій сфері. “Довіра” та принцип довіри, що є основою банківської діяльності, були повністю відкинуті, оскільки зараз банки проводять різку практику. Деякі з цих суворих практик передбачають заздалегідь визначені маніпуляції та фальсифікація документів, щоб приховати правдивий стан справ. Такі фальсифікації документів відобразяться у неправильній інформації, наданій органам нагляду, що підвищує можливість прийняти адекватні заходи запобігання подальшого погіршення позиції банків.

Імала (2004) стверджує, що питання прозорості слід серйозно розглянути. Проблема прозорості інформації є невирішеною проблемою у фінансовій сфері Нігерії та має потенціал зробити абсурдними спроби органів банківського нагляду впровадити Нову угоду. Сподіваємось, що спроби Комітету Банкірів за рахунок етики та професіоналізму підкомітетів та нового принципу управління компанією допоможуть закласти тверду основу прозорості у банківській сфері, як одного із принципів Нової угоди. Еволюційна природа Нової угоди, все більше і більше передає відповідальність за визначення достатності капіталу підприємствам. Відповідно банки повинні переконати органи нагляду у покращенні технік для того, щоб підвищити рівень еволюційної драбини. За такої ситуації як зараз багато банків можуть залишитися на найнижчих сходинках.

**2.3. Велика кількість прострочених кредитів.** Головне дослідження показало, що багато власників та директорів банку зловживали своїм службовим становищем або порушують свої фідучіарні обов'язки. Зловживання службовим становищем полягає у тому що вони дозволяють проводити непокриті кредитні лінії до власників, директорів, дочірніх компаній, які у деяких випадках були більші за статутні ліміти кредитування з порушенням закону (Олуемі, 2005). Огляд націо-

нальної банківської системи показав, що одна з проблем у секторі – це погане управління компанією. З закритих звітів банків, що були надані у період з 1994 по 2002 рік, отримана інформація про те, що погане управління компанією приводить до їх банкрутства.

Огундіна дослідив, що фінансова система Нігерії відчула сильний стрес як результат великої кількості прострочених кредитів. Невиробничі кредити та позики всього банківського сектору у 1990 році нараховували 11.9 млрд. найр., що становить 44.1% загальних кредитів та позик. Проблема втрат по позикам завжди загострюється через халатність з боку інспекторів по кредитам.

Крім того, девальвація найра як наслідок Програми структурних реформ має вплинути на здатність кредитоодержувача виплачувати позику. Девальвація більша ніж 600% після впровадження SAP закріпила ціни на фактор іноземного виробництва, що спричинило неповне використання внутрішніх перевезень та зниження здатності позичальників сплачувати банківські кредити та позики. Згідно з CBN (1997), декілька збанкрутілих банків страждають від поганого управління активами та пасивами. Портфелі активів більшості банків були зосереджені на кредитах та позиках що стали простроченими. Інші активи, а саме цінні папери казначейства, інвестиції та готівка складала невелику частку портфелю активів. Крім того, торгові банки, як очікувалось, використовували у якості джерела середній та довгостроковий капітал, що залежить від короткострокових депозитів, строки векселя яких коливаються. Ці грошові засоби отримують високі ставки відсотка. У деяких випадках, банки та фінансові компанії беруть короткострокову позику та надають довгострокову позику, що відображається на розходженні у строках сплати відсотків по активам та пасивам. Погіршення якості активів не було обумовлено створенням резервів на покриття втрат по кредитах. Ця ситуація збільшила чутливість банків до зовнішніх шоків. За рахунок структури поганого управління активами та пасивами банки зазнали ризику ліквідності, що послабило довіру суспільства до банківського сектору.

### 3. Методологія

Щоб досягти поставленої мети, автор визначив проблему, сформулював дослідницькі питання та гіпотези. Науковець провів дослідження методом опитування, яке представив у роботі. До досліджуваної групи входять всі банки Нігерії. У Нігерії виділяють шість географічних зон, одна з яких – Південний Захід (головне місто Лагос) слугує головним управлінням усіх банків країни.

Нігерія також управляє системою банківських філій, більшість (25%) яких зосереджено у Лагосі. Оскільки всі філії цих банків розміщені у великій географічній зоні, тому не можливо дослідити всю групу у рамках часу. Будь-яка спроба дослідити цю групу відобразиться у витраті грошей, часу та зусиль. Крім того зовсім не обов'язково досліджувати всю групу.

Використані методи формування вибірки – це районований відбір та простий випадковий відбір. Банки поділено на 2 групи – здорові та проблемні банки. За класифікацією проведеною CBN у серпні-вересні 2009 року з 24 банків, 15 є здоровими та 9 – проблемними. Банки відібрані випадково, п'ять з яких це Fidelity Bank Plc, Skye Bank Plc, Eco Bank Plc, що є представниками 15 здорових банків та нараховують 20% банків цієї категорії. Інші два – це Equatorial Trust Bank Plc та Union Bank of Nigeria Plc, що представляють 9 проблемних банків та нараховують приблизно 20%. Питання анкети розподілені між 20 працівниками кожного з 5 банків. 20 співробітників з кожних 5 вибраних банків (4 представники вищого керівництва, 8 представників середнього керівництва та 8 молодшого керівництва) були випадково відібрані у головному офісі та випадково вибрані відділення кожного з 5 банків.

Щоб забезпечити дійсність та надійність питань анкети, використаних у дослідженні, автор звернувся до двох експертів щоб дослідити їх зміст по відношенню до здатності досягти мети дослідження, чи є вони логічними та чи підходять вони для респондентів. Було заповнено 822 анкети. Дані проаналізували, узагальнили та інтерпретували за допомогою описової статистики, а саме – загальні показники та прості відсотки. Хі квадрат використали для визначення різниці між визначеними та очікуваними частотами та підтвердження рівня значимості у визначених гіпотезах.

Окрім проектного підходу дослідження методом опитування, у дослідженні використано вторинні джерела. Автор звертався до наукових журналів, книжок, наукових статей та інших матеріалів, що є за своєю природою вторинними. Прості відсотки використані для аналізу зібраних вторинних даних.

### 4. Представлення даних та аналіз

Таблиця 1. Стать

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Чоловіки	54	65.85	65.85
Жінки	28	34.15	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 1 показано, що 54 або 65.85% опитаних це чоловіки, а 28 або 34.15% – жінки. Тож, за дослідженням визначено, що більшість з опитуваних були чоловіки, яких вважають більш об'єктивними.

Таблиця 2. Посада

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Вище керівництво	16	19.51	19.51
Середнє керівництво	34	41.46	60.97
Молодший персонал	32	39.03	100
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 2 показано, що 16 або 19.51% є представниками вищого керівництва, 34 або 41.46.% є представниками середнього керівництва, 32 або 39.03% – молодшого персоналу. Тож, за дослідженням визначено, що більшість опитаних є представниками середнього рівня або молодшого персоналу.

Таблиця 3. Досвід роботи

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
До 10 років	32	39.03	39.03
10-20 років	40	48.78	87.81
Понад 20 років	10	12.19	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 3 показано, що 32 або 39.03% опитаних мають досвід роботи менше 10 років, 40 або 48.78% мають досвід роботи від 10 до 20 років, та 10 або 12.19% мають досвід роботи, що перевищує 20 років. За дослідження визначено, що більшість опитуваних не мають досвіду роботи до 20 років.

Таблиця 4. Достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити – головні фактори банкрутства банків у Нігерії

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Так	46	56.09	56.09
Ні	28	34.15	90.24
Не вирішили	8	9.76	100
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 4 показано, що 46 або 56.09% опитаних переконані, що достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити є головними факторами, що спричиняють банкрутства банків у Нігерії. 28 або 34.15% опитаних працівників не погоджуються з цим, і лише 8 опитаних, що становить 9.76% опитаних ще не прийняли рішення.

Таблиця 5. Капітал банків Нігерії не відповідає вимогам

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Повністю згоден	60	73.17	63.41
Згоден	8	9.76	82.93
Не вирішив	6	7.31	90.24
Не згоден	8	9.76	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 5 показано, що 60 або 73.17% опитаних погоджуються з твердженням, що банки Нігерії мають недостатній оборотний капітал, з чим погоджуються ще 8 або 9.76% опитаних.

Таблиця 6. Банки Нігерії не є достатньо прозорими у діяльності та наданні звітності

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Повністю згоден	50	60.98	60.98
Згоден	15	18.29	79.27
Не вирішив	10	12.19	91.46
Не згоден	7	8.54	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 6 представлено, що 50 або 60.98% опитаних повністю погоджуються з тим, що банки Нігерії не є достатньо прозорими у своїй діяльності та наданні звітності, такої думки дотримується ще 15 осіб, що становить 18.29% вибірки.

Таблиця 7. У банках Нігерії велика кількість прострочених кредитів

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Повністю згоден	52	63.41	63.41
Згоден	16	19.51	82.92
Не вирішив	8	9.76	92.68
Не згоден	6	7.32	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 7 представлено, що 52 або 63.41% опитаних погоджуються, що у банках Нігерії велика кількість прострочених кредитів, до них приєднуються ще 16 осіб, що становить 19,51% опитаних.

Таблиця 8. Інші фактори, що спричиняють банкрутство банків Нігерії

	Частота	Відсоток	Сумарний відсоток
Повністю згоден	46	56.09	56.09
Згоден	20	24.39	80.48
Не вирішив	10	12.20	92.68
Не згоден	6	7.32	100.0
Загалом	82	100.0	

Джерело: Дослідження 2010 року.

У таблиці 8 показано, що 46 або 56.09% опитаних погодились, що інші фактори можуть також вплинути на банкрутство банків у Нігерії, такої ж думки дотримуються ще 20 опитаних, що становить 24.39% вибірки. Отже, більшість опитаних вважають, що інші фактори впливають на банкрутство банків у Нігерії.

**4.1. Перевірка гіпотез.** Для перевірки гіпотез у даній роботі використано статистику хі-квадрат ( $\chi^2$ ) відповідно до первинних зібраних даних. Вона включає в себе оцінку ймовірності того, що досліджувана величина, випадково відібрана з групи дослідження, дорівнює частоті кривої нормального розподілу гіпотетичної сукупності. Досліджена та очікувана частоти будуть порівняні в окремій таблиці.

Формула визначення хі-квадрату ( $\chi^2$ ) представлена нижче:

$$\chi^2 = \frac{\sum(O - E)^2}{E} \tag{1}$$

де  $O$  – досліджена частота,  $E$  – очікувана частота.

**Гіпотеза 1**

$H_0$ : Достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити не є головними факторами, що спричиняють банкрутство банків у Нігерії.

$H_1$ : Достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити є головними факторами, що спричиняють банкрутство банків у Нігерії.

Таблиця 9. Перевірка гіпотези 1

	Досліджена частота $O$	Очікувана частота $E$	Різниця частот $(O-E)$	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
Так	46	27.33	18.67	348.57	12.7541
Ні	28	27.33	0.67	0.45	0.0165
Не вирішено	8	27.33	-19.33	373.65	13.6717
Загалом	82	82.0			26.44

Правило прийняття рішень: Відхиляємо  $H_0$ , коли значення розрахованого  $\chi^2$  перевищує значення  $\chi^2$  представлене в таблиці, в іншому випадку приймаємо  $H_1$ .

Розрахований  $\chi^2 = \frac{\sum(O - E)^2}{E} = 26.44$ .

Ступінь вільності (d.o.f.) =  $n - 1$ ,

де  $n$  – число рядів.

Отже, d.o.f. =  $3 - 1 = 2$

Представлене у таблиці значення  $\chi^2$  на рівні довіри у 0.05% для ступеню вільності 2 становить 5.991.

**Рішення:** Оскільки розраховане значення  $\chi^2$  перевищує значення представлене у таблиці, то нульова гіпотеза відхиляється ( $H_0$ ) та приймається альтернативна гіпотеза ( $H_1$ ).

Це означає, що достатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити є головними факторами виникнення банкрутство банків у Нігерії.

**Гіпотеза 2**

$H_0$ : Інші фактори не можуть спричиняти банкрутство банків у Нігерії.

$H_1$ : Інші фактори можуть спричиняти банкрутство банків у Нігерії.

Таблиця 10. Перевірка гіпотези 2

	Досліджена частота $O$	Очікувана частота $E$	Різниця частот $(O-E)$	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
Повністю згоден	46	20.5	25.5	650.25	31.72
Згоден	20	20.5	-0.5	0.25	0.0122
Не вирішив	10	20.5	-10.5	110.25	5.38
Не згоден	6	20.5	-14.5	210.25	10.26
Загалом	82	82			47.37

Правило прийняття рішень: Відхиляємо  $H_0$  якщо розраховане значення  $\chi^2$  перевищує значення  $\chi^2$  представлене в таблиці, в іншому випадку приймаємо  $H_1$ .

Розрахований  $\chi^2 = \frac{\sum(O - E)^2}{E} = 47.37$ .

Ступінь вільності (d.o.f.) =  $n - 1$ ,

де  $n$  – число рядів.

Отже, d.o.f. =  $4 - 1 = 3$ .

Представлене у таблиці значення  $\chi^2$  на рівні значимості у 0.05% для ступеня вільності 3 становить 7.815.

**Рішення:** Оскільки розраховане значення  $\chi^2$  більше за значення представлене у таблиці, нульова гіпотеза відхиляється ( $H_0$ ) та приймається альтернативна гіпотеза ( $H_1$ ).

Це означає, що інші фактори також можуть стати причинами банкрутства банків у Нігерії.

**4.2. Результати емпіричного дослідження.** На основі первинних даних, аналізованих у роботі, зроблено наступні висновки:

1. Більше ніж 56% опитаних вважають, що недостатність капіталу, відсутність прозорості та прострочені кредити є головними факторами банкрутства банків у Нігерії.

2. Більшість опитаних (73.17%), що у банках Нігерії велика недостатність капіталу.
3. Значна кількість опитаних (60.98%) повністю погоджуються, що у діяльності банків відсутня прозорість.
4. Значна частина опитаних (63.41%) повністю погоджується, що у банках Нігерії багато прострочених кредитів.
5. Понад 50% опитаних повністю погоджуються, що банкрутство банків у Нігерії можуть визначати інші фактори.

**Подальше дослідження, висновки та коментарі**

У статті визначено, що недостатність капіталу – значний фактор виникнення банкрутства банку. За результатами таблиці бачимо, що більшість опитаних погодились, що у банках недостатньо капіталу. Станом на липень 2004 року банки працювали з мінімальним сплаченим капіталом у 2 млрд. найр, більшість з них були проголошені банкрутами та ліквідовані. На думку голови правління CBN, таке регуляторне питання стало необхідним із-за важких фінансових умов банків. Капітальні бази банків були повністю підірвані. Відповідно вони не могли виконувати зобов'язання перед вкладниками та кредиторами. Крім того, заходи прийняті органами регулювання направлені на призупинення погіршення фінансових умов. Незважаючи на той факт, що у грудні 2005 року капітальна база банків підвищилася до 25 млрд. найр, події, що відбувалися у банківському секторі показали, що капітальна база 9 з 24 банків країни зменшилася в результаті розкрадання капіталу керівництвом банку.

Далі визначено, що існують серйозні випадки відсутності прозорості у секторі. Директори та керівники цих банків, які мали бути представниками акціонерів слідували інтересам, що не відповідали інтересам акціонерів та їх поведінка не була прозорою. Величина кредитів та позик визначалася директорами та не підтримувалась гарантійним забезпеченням. Якість більшості кредитів погіршувалась і акціонерний капітал банків повністю ліквідували, що змусило банки працювати з недостатньою капітальною базою. У таблиці 11 показано стан неліквідних активів банків на момент їх ліквідації.

Таблиця 11. Визначення засобів, запропонованих власникам та директорам деяких вибраних банків у ліквідації

Період	Банк (ліквідований)	Коеф. співвід. кредитів клієнтам до заг. кредитів
1	ABC Merchant Bank Ltd	50.66
2	Alpha Merchant Bank Plc	55.00

3	Commerce Bank Plc	52.00
4	Commercial Trust Bank Ltd	55.90
5	Credite Bank Nig Ltd	76.00
6	Financial Merchant Bank Ltd	66.89
7	Group Merchant Bank Ltd	77.60
8	Kapital Merchant Bank Ltd	50.00
9	Nigeria Merchant Bank Ltd	99.90
10	Prime Merchant Bank Ltd	80.70
11	Republic Bank Ltd	64.90
12	Royal Merchant Bank Ltd	69.00
13	United Commercial Bank Ltd	81.00

Джерело: Закриті звіти, Відділ управління майном та ліквідації, NDIC.

Банки були розділені на дві групи – невігідні та нездорові, а також ті, що знаходилися на межі банкрутства. Результатом симптомів банкрутства стало анулювання ліцензій приблизно 36 банків упродовж 1994-2003 років. У 1994 році збанкрутували Financial Merchant Bank, Kapital Merchant Bank та United Commercial Bank. У 1995 році така доля спіткала Republic Bank. З неперервною динаміки банкрутств у Нігерії, 1998 рік був відзначений виходом 26 банків з банківського сектору країни. За словами голови правління CBN, Пола Огвума, використовуючи свою владу за законом про діяльність банків та інших фінансових закладів №25 від 1991 року, 16 січня 1998 року він проголосив анулювання ліцензій банків та зупинив діяльність 26 банків, що і представлено у наступній таблиці.

Таблиця 12. Комерційні банки

№	Найменування банку
1	Allied Bank of Nig. Plc
2	Amicable Bank of Nig. Plc
3	Commerce Bank Ltd
4	Commercial Trust Bank Ltd
5	Co-operative and Commerce Bank Ltd
6	Credite Bank Ltd
7	Highland Bank of Nigeria Plc
8	Lobi Bank of Nigeria Ltd
9	Mercantile Bank of Nig. Plc
10	North South Bank (Nig.) Plc
11	Pan African Bank Ltd
12	Pinnacle Commercial Bank Ltd
13	Progress Bank of Nigeria Plc

Джерело: CBN (1998).

Таблиця 13. Торгові банки

№	Найменування банку
1	Abacus Merchant Bank Ltd
2	ABC Merchant Bank Ltd
3	Century Merchant Bank Ltd
4	Continental Merchant Bank Plc
5	Crown Merchant Bank Ltd
6	Great Merchant Bank Ltd
7	Group Merchant Bank Ltd



Продовження табл. 13

№	Найменування банку
8	Icon Ltd (Merchant Bankers)
9	Merchant Bank of Africa Ltd
10	Nigeria Merchant Bank Plc
11	Prime Merchant Bank Ltd
12	Royal Merchant Bank Ltd
13	Victory Merchant Bank Ltd

Джерело: CBN (1998).

Незважаючи ні на що, така динаміка продовжувалась. У вересні цього ж року ліквідували Alpha Merchant Bank, який знаходився на межі банкрутства. У 2000 році настала черга Ivory Merchant Bank Premier Commercial Bank та Rims Merchant Bank. У 2002 та 2003 роках, така ж доля спіткала Savannah Bank та Peak Merchant Bank.

Окрім цих трьох головних факторів банкрутство, у вторинних джерелах зазначено, що існує ще значна кількість факторів, що також можуть стати причинами банкрутства. Серед них визначають:

**Структура власності.** Структура власності є іншим фактором банкрутства банків. Незаконне втручання (особливо у роботу державних банків) у внутрішнє управління банку дуже часто приводить до банкрутства. Крім того, більшість державних банків визначається як політичні банки. Деякі з них характеризуються невмілим управлінням керівників, чий строк перебування на посаді коливається, в той час як призначення на посаду ради директорів та головного управління завжди ґрунтується не на добродійних засадах. Результатом цього є низькосортна та невідповідна політика надання кредитів та позик власникам організації, що викликає сумніви у їх відновленні.

Огубунка (2003) визначає наступні фактори виникнення банкрутства:

**Суперечки ради директорів, що виникають із-за структури власності.** Відсутність корпоративної дисципліни, суперечки власників та директорів погано впливають на банк, а отже банки залишаються без керівництва та контролю.

**Шахрайство та фальсифікація.** Досвід показує, що у збанкрутілих банках високі показники шахрайства та фальсифікації, що проявляється у різних формах.

**Слабкі/неефективні системи внутрішнього контролю.** Банкрутство банків часто пов'язують з неефективними системами внутрішнього управління. Як наслідок слабкої системи внутрішнього управління, у банківській сфері процвітає шахрайство та незначні порушення. Відмічено реальну відсутність контролю якості діяльності збанкрутілих банків, а це стає причиною витоку грошових коштів із системи.

**Недотримання пруденційних законів CBN.** Деякі банки не виконують вимоги CBN, це наражає їх на банкрутство. Наприклад, через відмову дотримуватись вимог до грошових засобів та ліквідності виникають проблеми ліквідності.

**Слабке управління.** Більшість збанкрутілих банків мали слабе управління. Воно полягає у неефективній діяльності, яка відображається у втратах, поганій якості активів, відсутності ліквідності, невідповідності активів та пасивів.

CBN (1997) визначає наступні фактори, що можуть спричинити банкрутство:

**Слабке управління.** Важливим фактором виникнення банкрутства у фінансовій системі Нігерії є слабе управління. З роками, професіонали, що працюють у банківській сфері, загострювали увагу на швидкому рості, що супроводжувався лібералізацією. Це вплинуло на набір персоналу без досвіду роботи. А це, у свою чергу, відобразилось на поганій якості кредитів, недостатньому внутрішньому управлінні та високій текучості.

**Макроекономічна нестабільність.** Нестабільна макроекономічна система може також спричинити банкрутство. Наприклад, під час економічного спаду та сповільнення або фактичного зниження виробництва продукції, деякі позичальники не можуть повернути позику через низькі продажі. Подібно, інфляційна кон'юнктура може негативно вплинути на концентрацію депозитів у банку, оскільки акціонери витрачають більшу частину своїх прибутків на довговічні предмети споживання. З початку 1980-х років, у Нігерії було багато економічних проблем, серед яких виділяють високу інфляцію, знецінення найра, великі фіскальні дефіцити, загрозу зовнішнього боргу та повільний ріст економіки. Наприклад інфляція виросла з 5.7% у 1991 році до 54.2% у 1993 році та досягла найвищої точки у 1995 році. Впродовж цього періоду, використання виробничої потужності знизилось з 39.4% та 37.0% у 1991 та 1993 роках, відповідно, до 27.2% у 1995 році, як результат високих затрат на імпортовану продукцію, високі ціни на продукти та зниження продажу за рахунок зниження купівельної спроможності. Нестабільними були також і ставки відсотка. Міжбанківські ставки процента коливалися у межах від 19.5% та 92% з 1991 по 1994 рік. Розглянувши цю динаміку, багато позичальників – корпорацій, фізичних осіб, урядів та їх представників, були не в змозі обслуговувати кредити, що ставило багато фінансових інститутів перед суворою нестачею ліквідності та сприяло банкрутству.

**Шахрайство та корупція.** Проблема слабого управління посилена непрофесійною поведінкою власників та керівників деяких банків. Опубліку-

вання протоколів збанкрутілих банків (стягнення боргу) та протоколів Суду з розгляду питань зловживання службовим становищем показують, що вони отримали кредити від банків без належної документації та гарантій. Більшість з тих, хто отримав кредити таким шляхом не мали наміру їх повертати.

Фактори виникнення банкрутства у фінансових установах Нігерії визначені у деяких наукових працях (Адеунмі, 1993; Афолабі, 1994; Ебходаге, 2001; Імала, 2001):

- ◆ Високий та зростаючий рівень інфляції.
- ◆ Зміни валютної політики.
- ◆ Невідповідна/нестабільна економічна політика.
- ◆ Некеровані програми економічних реформ, наприклад, дерегуляція.

**Політичні фактори.** Це політичні питання, що мають несприятливі наслідки для ефективного управління банків. Наприклад, політична нестабільність та невпевненість пов'язана з анулюванням президентських виборів 12 червня 1993 року, викликало страх простого народу. Це привело до несподіваного масового вилучення капіталу з банків. Іншим прикладом є політичне втручання в управління банків. У цьому випадку, у більшості державних банків політика впливає на виплату кредитів та заборгованість банку.

**Фактор нагляду та регулювання.** Відповідальністю агенцій регулювання та банківського нагляду є управління сектором фінансових послуг щоб забезпечити його безпечність, стійкість та стабільність. Певні дії та бездіяльність цих агенцій викликає банкрутство у системі. Наприклад, використання фондів стабілізації ліквідних та менш ліквідних банків з метою контролю надлишкової ліквідності, загострює проблеми менш ліквідних банків. Вилучення державних депозитів зі звичайних банків, щоб контролювати ліквідність банківської системи, створює глибокі діри у депозитній структурі деяких банків, а тому призводить до високих коефіцієнтів кредитів та депозитів, що свідчить про перевищення оборотного капіталу.

### Висновок та рекомендації

Дане дослідження проведено для визначення того, як недостатність капіталу, відсутність про-

зорості та велика кількість прострочених кредитів впливають на банкрутство банків у Нігерії. Визначено, що ці змінні наносять сильний удар банківському сектору Нігерії, що приводить до здачі в оренду деяких банків. Також визначено, що окрім цих факторів, є ще інші фактори виникнення банкрутства банку у Нігерії. Було проведено дослідження методом опитування за рахунок використання структурованої анкети та Хі-квадрат для перевірки гіпотез, сформульованих для дослідження. Для визначення коефіцієнту прострочених кредитів та позик автор використав прості відсотки.

Щоб визначити питання недостатності капіталу, банки повинні гарантувати підтримку відповідного та прийнятого акціонерного капіталу, не послабленого втратами та уникати ерозії капіталу. Вони повинні спробувати розробити структуру повернення платежу, що зможе забезпечити поєднання їх активів та пасивів. Органи регулювання з одного боку повинні втручатися у створення такої структури, спонукаючи їх виконувати свої регуляторні та наглядові функції так ефективно, наскільки це можливо. CBN повинен продовжувати посилювати пруденційне регулювання. Вони повинні забезпечувати суворе дотримання банками не тільки валютних обмежень, але й положень Акту про регулювання банківських та інших фінансових інститутів 1991 року та акту CBN 1991 року.

З точки зору фінансового аналізу, автор статті рекомендує продовжувати корпоративне управління, що сприятиме повному відокремленню посади головуючого від управляючого директора та повного розкриття всієї інформації акціонерам сектору. Органи регулювання діяльності банків повинні продовжувати досліджувати сектор з наміром відокремити банки, що знаходяться на межі банкрутства, щоб уникнути розповсюдження кризи банкрутства.

Автор припускає, що у подальших дослідженнях слід визначити наслідки банкрутств банків Нігерії та заходи щодо їх попередження. Також можна спробувати провести порівняльний аналіз банкрутства банків у Нігерії та інших країн з перехідною економікою з банками іншої розвинутої країни.

### Список використаних джерел

1. Adewunmi, W. (1995). "Financial Distress in Banks" in *The Role and Responsibilities of the Board. Vis-à-vis Management*. Lagos, CIBN Press.
2. Afolabi, L. (1994). Bank Failure and Rest of Us. *The Nigerian Banker, Journal of the Chartered Institute of Bankers of Nigeria*, June Edition, pp. 22-27.
3. Anameje, A.C. (2007). Banking and Finance Professionalism in the 21<sup>st</sup> Century and Beyond. *The Nigerian Banker, Journal of the Chartered Institute of Bankers of Nigeria*, October-December Edition, pp.14-17.
4. Anya O. Anya (2003). Corporate Governance as an Effective Tool for Combating Financial and Economic Crimes.

- The Nigerian Banker, *Journal of the Chartered Institute of Bankers of Nigeria*, October-December Edition, pp. 32-36.
5. Central Bank of Nigeria Annual Report and Statement of Accounts (1995).
  6. Central Bank of Nigeria (1997). Financial Sector Distress in CBN Briefs, Series Nos. 97/01-97/12, Research Department.
  7. Central Bank of Nigeria Annual Report (1997).
  8. Central Bank of Nigeria Annual Report and Statement of Accounts (2000; 2001; 2002).
  9. Central Bank of Nigeria/Nigeria Deposit Insurance Corporation (1995). Distress in the Nigerian Financial Services Industry: CIBN/NDIC Collaborative Study, Lagos, Page Publishers Services Ltd.
  10. Ebhodaghe, J.U. (2001). The Causes of Bank Failure and Persistent Distress in the Banking Industry. A Paper Presented at the Public Hearing on Developments in the Banking System Organized by House Committee on Banking and Currency, Abuja, June 1.
  11. Imala, O.I. (2001). The Impact of the Previously Liquidated Banks/Financial Institutions and the Efficacy of the Measures Put in Place by the Supervisory and the Regulatory. Authorities. A Paper Presented at the Public Hearing on Developments in the Banking. System Organized by House Committee on Banking and Currency, Abuja, June 1.
  12. Imala O.I. (2004). The Experience of Banking Supervision in Financial Sector Surveillance Bullion. A Publication of the Central Bank of Nigeria, 28 (1), pp. 49-53.
  13. Ogubunka, U.M. (2003). Walking Ahead of Bank Distress. The Secrets of Safeguarding Your Money in Banks, Lagos: Rhema Enterprises, pp. 19-26
  14. Ogundina, A. (1999). The Nigerian Banking and Financial Environment, Ibadan, Immaculate Press, pp. 138-151.
  15. Ogwuma, P. (1998). Revocation of Banking License and Winding up of the Affairs of 26 Banks. A Press Statement from the Office of the Governor of the Central Bank of Nigeria, January 16.
  16. Oluyemi, S.A. (2005). Banking Sector Reforms and the Imperatives of Good Corporate Governance in the Nigerian Banking System. NDIC Quarterly, 16 (1), pp. 72-101.
  17. Sanusi, J.O. (2002). Enhancing Good Corporate Governance: a Strategy for Financial Sector Soundness. A Keynote Address Delivered at the Annual Dinner of the Chartered Institute of Bankers of Nigeria at Abuja, November 8.
  18. Umoh P.N. (1999). A Decade of Deposit Insurance in Nigeria: Issues and Challenges, Lagos, NDIC.

Отримано 22.08.2010

Переклад з англ. Лисенко Ю.